

Verkkotilastot itsenäiskäytössä - vai tarvitaanko informaattikko?

Tilastoista tiedoksi -seminaarin yhteenveto.

Ensimmäinen tilastokysymys, johon jouduin vastaamaan, kun olin aloittanut informaattikon käytännön työn, oli se kun asiakas halusi tietää, montako on Suomessa jäänyt työkyvyttömyyseläkkeelle työpaikkakiusaamisen takia. Selvästi tämä oli asiakkaan mielestä helppo kysymys - hän tarvitsi vain yhden luvun. Sain apua asiantuntijalta joka kertoi, että työkyvyttömyyseläke myönnetään sairauden, vian tai vamman takia. Työpaikkakiusaaminen ei ole sairaus, vika eikä vamma. Vastaus on siis, ettei kukaan ole voinut jäädä työkyvyttömyyseläkkeelle tämän takia. Kun joku kysyy jotakin, niin oppii myös itse - ja tästä opin, ettei vastaus tilastokysymyksiin aina löydy tilastoista ja että asiantuntijoilta kannattaa kysyä neuvoa!

Tiedonvälittäjä välittää tietoa lähteen ja tarvitsijan välillä. Kun harjoittelijana opin käytännön kirjastotyötä, niin opin samalla myös ammatin eettistä perustaa, johon kuului sääntö: tiedonvälittäjä ei saa tulkita. Ero tiedottajan ja tiedonvälittäjän välillä on se, että tiedottaja tulkitsee mutta tiedonvälittäjä ei. Nykyään, kun informaatio- ja viestintäalat ovat lähentymässä toisiaan, niin tämä sääntö on ehkä lieventynyt.

Silloin elettiin painettujen julkaisujen maailmassa. Käytännössä tämä sääntö tarkoitti, että jos asiakas ei ymmärrä, niin pitää etsiä toinen julkaisu, jossa on sama tieto mutta helpommassa muodossa ja jos hän ei sitäkään ymmärrä, niinTiedonvälitys onnistuu vain, jos joku on popularisoinut vaikeasti ymmärrettävät asiat. Ja tietysti pitää myös hienotunteisesti saada selville, mikä on asiakkaan tietämyksen taso.

Olemme tänään olleet alkuperäisen tiedon lähteillä. Tilastotiedon välittäjän ongelma on kuitenkin se, että tilastotieto useammin löytyy tulkittuna kuin alkuperäisenä. Sitä tulee vastaan päivän lehdissä, televisiossa, mainoksissa. On kaiken tasoista popularisoitua tilastotietoa - ja siinä on usein myös kirjoittajan omia tulkintoja. Tiedonvälittäjän ongelmana on, että jos emme itse saa (tai osaa) tulkita, niin meidän täytyy löytää jonkun pätevän asiantuntijan tulkinta.

Olemme siirtymässä verkkoon (joidenkin mielessä olemme jo siinä, mutta kannattaa muistaa, etteivät kaikki asiakkaamme käytä verkkoa yhtä paljon kuin me). Mitä tämä merkitsee tiedonvälittäjälle? Autamme kyllä edelleen asiakasta löytämään tietoa. Kun painettujen julkaisujen maailmassa asiakas saattoi kävellä kirjastossa suoraan sen hyllyn luo, mistä hän muisti tietyn kirjan löytyvän niin verkossa liikkuva asiakas tavallisesti kysyy, mistä hän löytäisi uudestaan sen sivun, jonka eilen seläsi? Hän ei löydä polkua takaisin lähteeseen eikä muista, mistä tai millä hakusanalla se löytyi.

Kirjastossa aineiston löydettävyyden on kirjastonhoitajan käsissä. Luetteloidimme, luokittelimme ja päätämme, mistä hyllystä se helpoiten löytyy. Ja painettu julkaisu on helppo avata. Verkossa taas ovat sekä löydettävyyden että helppokäyttöisyyden julkaisijan käsissä. Ratkaiseva verkkojulkaisun käytettävyyden kannalta ovat käyttöliittymät, hakuominaisuudet ja julkaisun muoto. Tilastojulkaisu voi esimerkiksi olla pdf-tiedosto, joka on painetun kirjan näköinen ja käytetään samalla tavalla - helppoa jos on tottunut painettuihin julkaisuihin. Excel-taulukkoa voi ymmärtää, vaikka ei osasikaan käyttää itse ohjelmaa. Tietokanta, jossa käyttäjä itse valitsee muuttujat, saattaa olla maallikolle liian vaikea käyttää. Eri julkaisumuodot on tarkoitettu eri käyttäjäryhmille ja niiden käytön helppous riippuu käyttäjän osaamisen tasosta.

Julkaisumuodon valinta on siis julkaisijan harkittavissa - kun asiakas sitten haluaa tietoa, jota hän ymmärtää, niin sopivan verkkojulkaisun löytäminen on tiedonvälittäjän ongelma.

Me autamme asiakasta löytämään järjestämällä, niin kuin ennenkinmutta miten? Meitä oli monta, jotka innokkaasti ryhtyivät järjestämään verkkoavaruutta luomalla verkkosivuja, josta julkaisut löytyvät joko julkaisijan tai aiheen mukaan. Listojen heikkous on se, että ongelman täytyy olla melkein ratkaistu ennen kuin voi hyödyntää nämä apuvälineet. Ongelmakeskeinen lähestymistapa on vielä kehittämättä. Ja valitettavasti saa harvoin palautetta käyttäjiltä. Me emme tiedä ovatko he käyneet verkkokirjastossamme - emmekä tiedä palaavatko he myöhemmin. Linkkilista ei siis korvaa

tiedonvälittäjää. Tärkeä palvelu verkossa on "kysy kirjastonhoitajalta" tai "kysy informaattikolta", jossa asiakkaat voivat lähettää kysymyksensä.

Kaikki on varmaan jo sanottu verkkojulkaisujen hyödyistä, haitoista ja ongelmista. Yhtä asiaa haluaisin painottaa: Suomessa on paljon aikuisopiskelijoita, jotka eivät voi muuttaa samalle paikkakunnalle kuin oppilaitos. Jos itse asuu paikkakunnalla, jossa on tieteellinen kirjasto, niin ei aina muista, miten hankala tiedonhankinta on muualla. Se muistuu mieleen, kun joku ottaa yhteyttä ja pyytää apua jonkun kirjan saamiseen. Kaikkea ei ole kunnankirjastossa, mutta jos kunnankirjastossa on Internet-yhteys, niin tieto on saatavilla. Jos päämääränä on tasapuolinen tiedonsaanti, niin olemme menossa oikeaan suuntaan.

Verkkomaailmassa tiedon (ja myös tilastotiedon) arviointi siirtyy yhä enemmän käyttäjille. Hän joutuu itse päättämään, onko tieto luotettava. Mitä pitää osata, jotta voidaan käyttää ja arvioida tilastotietolähteitä?

Käsite, joka viime vuosina on noussut esille on informaatiolukutaito. Informaatiolukutaito on määritelty mm. standardissa [Informaatiolukutaidon osaamistavoitteet yliopisto- ja korkeakoulutuksessa](#). Standardin avulla jokainen voi aluksi arvioida oman tilastojen lukutaidon tilansa. Tässä tiivistelmä:

Informaatiolukutaitoinen henkilö

- o määrittelee tarvittavan tiedon luonteen ja laajuuden
- o hakee tarvittavan tiedon tehokkaasti
- o arvioi tietoa ja sen lähteitä kriittisesti
- o liittää valitun tiedon omaan tietopohjaansa ja arvojärjestelmäänsä.
- o käyttää tietoa tehokkaasti saavuttaakseen tietyn päämäärän
- o ymmärtää tiedon käyttöön liittyviä taloudellisia, oikeudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä ja toimii eettisesti ja laillisesti hakiessaan ja käyttäessään tietoa.

Jos tilastojen lukutaito ei ole kohdallaan, löytyy apuvälineitä verkosta, esimerkiksi Tilastokeskuksen [Verkkokoulu](#). Tilastojen lukutaidon peruskäsitteitä käsitellään artikkelissa [Adults' Statistical Literacy: Meanings, Components, and Responsibilities](#). In *Int Stat Rev* 70(2002)1:1-25.

Siis tarvitaanko informaattikkoa? Palataksemme aloituskysymykseen, kyllä. Päätin selvittää miten on tilanne naapurimaassa ja pyysin neuvoa Arbetslivsbiblioteketin "Fråga till bibliotekarien" -palvelusta. Vastaus tuli nopeasti: "Det är inte lätt att hitta material angående hur många som lämnat arbetslivet på grund av mobbning." Aloittaa voisi esimerkiksi seuraavista julkaisuista: Lennart Hallsten ["Utbränning i Sverige"](#), [Arbetsmiljöverkets statistik](#), [Riksförsäkringsverket](#) in julkaisema ["Psykosocial arbetsmiljö och långvarig sjukskrivning"](#). Lisäksi voi löytää tietoa Statistiska centralbyrån -sivujen Statistik efter ämne -luettelosta, kohdasta [Arbetsmarknad](#).

Ei meidän aina pidä vaatia itseltämme, että jokaiseen kysymykseen olisi annettava tarkka vastaus. Riittää että osaa opastaa oikeaan suuntaan. Ja tämän viimeisen kokemuksen jälkeen : Käyttäkäämme toistemme osaamista ja ammattitaitoa hyväksemme!

BMF:n syysseminaari: TILASTOISTA TIEDOKSI!

Kelan tutkimuskeskus, 19.11.2004

Carita Bjön